

Ю. В. КАБАК (викладач)

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

ДО ПРОБЛЕМИ ПЛАНУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ-БУДІВЕЛЬНИКІВ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена проблемі визначення потреби підготовки інженерів-будівельників в Україні у другій половині ХХ століття. Розкриті недоліки організації централізованого планування підготовки фахівців. Охарактеризовані заходи, які приймалися для поліпшення планування підготовки. Детально описана диспропорція забезпечення виробництва фахівцями та визначені її чинники. Охарактеризовані чинники, що вплинули на потребу у висококваліфікованих будівельниках. В статті обґрунтовано, що централізоване планування навчання не узгоджувалось з потребою народного господарства у висококваліфікованих фахівцях.

Ключові слова: планування підготовки, потреба у фахівцях, розподіл випускників, заявки підприємств.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Виробництво України завжди було забезпечене висококваліфікованими фахівцями нерівномірно. Тому особливий науковий інтерес представляє вивчення організації планування та розроблення наукових методів визначення об'ємів та темпів підготовки інженерів-будівельників у ХХ столітті з метою використання та вдосконалення цього досвіду в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Велику увагу дослідженню проблеми планування підготовки інженерно-будівельних кадрів, їх розподілу та використанню приділили О. Тарасов, К. Савичев, Г. Таукач, А. Владиславлев, А. Чугаєв і Н. Клепач. А. Чугаєв і О. Тарасов не лише досліджували організацію планування підготовки фахівців, але й внесли свої пропозиції поліпшення планування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Існує нагальна потреба у вивченні досвіду планування підготовки інженерів-будівельників в Україні у ХХ столітті з метою вироблення та покращення планування в майбутньому. Недостатнє дослідження цього питання та придатність його використання в майбутньому зумовили необхідність детального аналізу визначення потреби будівництва в спеціалістах.

Метою статті є аналіз формування та розвитку методики планування підготовки майбутніх інженерів-будівельників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Однією з головних тенденцій розвитку інженерно-будівельної освіти в ХХ столітті було збільшення кількості висококваліфікованих фахівців. Вищі навчальні заклади України задовольняли необхідну додаткову потребу в фахівцях, але промисловість була недостатньо забезпечена будівельниками, інженерами з машинобудування та іншими фахівцями. Так, підготовка випускників за спеціальностями 1201 «Архітектура», 1202 «Промислове та цивільне будівництво», 1211 «Автомобільні дороги» відставала на 40 – 50 % від заявок галузевих міністерств [3, с. 4].

Вже в 1965 в Україні працювало 525,5 тис. фахівців з вищою освітою, з них - 126,5 тис. інженерів, в той час, як до війни в Україні було тільки 217 тис. фахівців з вищою освітою, з них - 60,9 тис. інженерів. Незважаючи на збільшення кількості інженерів-будівельників в післявоєнний період, на початку 60-х рр. Україна все ще гостро потребувала висококваліфікованих фахівців. Але необхідно визнати, що дуже часто молодим фахівцям доводилося працювати не за фахом. 50 % посад, які повинні були займати фахівці з вищою освітою, займали практики, які не мали вищої освіти [3, с. 1].

У період низької насиченості фахівцями диспропорція в підготовці фахівців була менш помітна та її негативний вплив проявлявся слабо, оскільки на підприємствах використовувалися будь-які фахівці. Коли випуск фахівців почав майже покривати потребу народного господарства, постало питання про точність розрахунків потреби виробництва в фахівцях з вищою освітою [5, с. 82]. Тому в 50-60-і роки ХХ століття виникла необхідність приділяти більше уваги розробці методології визначення потреби інженерно-будівельних кадрів, оскільки без цього було неможливо встановити економічно виправдану кількість фахівців [4, с. 65]. У цей період виникла необхідність в розробці науково-обґрунтованих методів, які дозволили визначити об'єми та темпи підготовки кваліфікованих

інженерів-будівельників, їх спеціалізацію та зайнятість. Методика обліку показників забезпеченості будівництва кадрами, на думку О. Тарасова, була орієнтована на виявлення абсолютної величини недоліку або надлишку кадрів без аналізу фактичних показників виконання плану за об'ємом будівельно-монтажних робіт і виробленню [6, с. 22].

Згідно з дослідженнями О. Тарасова, потреба в фахівцях в УРСР визначалась з урахуванням їх приросту та можливого спаду, а розраховували її з урахуванням територіальних і професійних особливостей [6, с. 133]. Основою були технічні та організаційні показники плану. На потребу у висококваліфікованих будівельниках вплинули такі чинники, як зміни в об'ємах, структурі та характері будівельних робіт. Після визначення загальної потреби в фахівцях розраховувалася додаткова потреба з урахуванням змін об'ємів робіт в планований період в порівнянні з періодом, який йому передувал. Під потребою виробництва в фахівцях з вищою освітою розглядалася додаткова потреба, формування якої не відповідало сучасній співпраці ВНЗ і виробництва. Поняття додаткової потреби виникло в 30-і рр., коли вона відображала співвідношення між потребою виробництва в фахівцях і випуском висококваліфікованих фахівців. В свою чергу загальна та додаткова потреба підрозділялися на поточну та перспективну. Завдяки поточній потребі уточнювалися дані перспективної потреби. План розподілу фахівців складався на основі поточної додаткової потреби в фахівцях на планований рік і даних про випускників вищих навчальних закладів з відривом від виробництва, але міжвідомчому розподілу підлягали тільки випускники, які навчалися з відривом від виробництва.

Для впорядкування планування підготовки, а також вірного розподілу фахівців було запропоновано вжити наступні заходи:

1. Змінити порядок планування підготовки та розподілу фахівців з вищою освітою, що здійснювався Держпланом і міністерствами СРСР, і надати цю роботу Міністерству України.
2. Замінити практиків, які працювали в галузі будівництва, фахівцями з вищою освітою, а практиків перевести на іншу роботу.
3. Зменшити кількість дипломованих інженерів-будівельників, яких направляли в інші республіки. Так, наприклад, в 1985 р. 7522 тис. випускників, які закінчили ВНЗ Української РСР, були відправлені на роботу в інші республіки [3, с. 4].

Потреба в інженерно-будівельних кадрах визначалася міністерствами, які отримували заявки від підприємств. Радянський уряд зобов'язав Міністерство вищої і середньої освіти поліпшити планування підготовки фахівців, щоб привести випуск висококваліфікованих фахівців у відповідність з потребами народного господарства [1, с. 51].

В 70-і рр. народне господарство УРСР характеризувалося високим рівнем насиченості фахівцями з вищою освітою, що вимагало подальшого поліпшення якості підготовки фахівців і перспективного планування розвитку вищої освіти.

Основними напрямками економічного та соціального розвитку СРСР у 80-і рр. було вдосконалення галузей народного господарства, пов'язаних з капітальним будівництвом [2, с. 1]. Від стану капітального будівництва залежив розвиток народного господарства. Завдяки вдосконаленню виробництва зросли вимоги, які пред'являлись не лише будівництву та діяльності будівельних організацій, але й випускникам будівельних ВНЗ. Співпраця виробництва та інженерно-будівельних ВНЗ повинна була забезпечити відповідність кваліфікації випускників громадським потребам і створити умови для подальшого розвитку ВНЗ [7, с. 17]. Але ця співпраця не привела до їх постійного взаємозв'язку, таким чином, не було забезпечено навчання фахівців, які були потрібні для промисловості, а навпаки виникла незабезпеченість підприємств висококваліфікованими кадрами. На думку А. Чугаєва, у 80-і рр. тільки третя частина випускників технічних ВНЗ навчалася за спеціальностями, на які поступали заявки підприємств і галузей. 11,2 – 23,9 % випускників навчалися за спеціальностями, за якими випуск фахівців перевищував заявки підприємств, тому багато хто з них не міг знайти роботу за фахом [7, с. 23]. У цей період встановилася тенденція відставання випуску фахівців з денної форми від заявок на них галузевого міністерства, що призвело, як вважав А. Чугаєв, до послаблення впливу виробництва на формування структури вищої освіти та скорочення забезпечення виробництва висококваліфікованими кадрами [7, с. 25]. Таким чином, виникла диспропорція забезпечення виробництва фахівцями.

Диспропорція забезпечення виробництва фахівцями з вищою освітою була вивчена А. Чугаєвим, який назвав такі чинники диспропорції, як необґрунтованість заявок виробництв на молодих фахівців і порушення їх використання на виробництві, що призвело до використання на інженерних посадах деяких виробництв фахівців з середньою технічною освітою. В результаті цього, фахівцям, які опинилися в надлишку, доводилося працювати на посадах, на яких повинні працювати

співробітники з нижчою кваліфікацією. На думку А. Чугаєва, для поліпшення використання фахівців з вищою освітою потрібна нейтралізація економічних і організаційних умов, які викликали використання висококваліфікованої праці не за призначенням [7, с. 25]. Ще одним чинником диспропорції забезпечення виробництва фахівцями окрім необгрунтованості заявок була плінність кадрів, тому що частина молодих фахівців або не з'являлась на призначені підприємства, або залишала підприємства в перші роки роботи. Причиною такої плінності кадрів була не лише недостатня зацікавленість і відповідальність молодих фахівців, але й недостатня відповідальність адміністрації підприємств за дотримання правил розподілу випускників. Плінність кадрів у будівництві призвела до матеріального збитку, негативного впливу на якість будівництва і, таким чином, завдала шкоди народному господарству [6, с. 19]. Головним достоїнством розподілу випускників було задоволення потреби виробництва в фахівцях і гарантія працевлаштування випускників відповідно до професії та рівня кваліфікації [7, с. 26].

Згідно з дослідженнями А. Чугаєва, невідповідність організації централізованого планування підготовки фахівців економічним умовам їх реалізації мало декілька недоліків [7, с. 28 - 32]. Перший недолік зводився до того, що у 80-і рр., додаткова потреба не могла надати точні відомості, тому що ВНЗ стали випускати фахівців з деяких спеціальностей більше, ніж це було необхідно. Таким чином, додаткова потреба не забезпечувала точних даних про потрібну кількість випускників з кожної спеціальності.

Другий недолік, на думку А. Чугаєва, був пов'язан з відсутністю зв'язку та спадкоємності даних про поточну та перспективну потребу [7, с. 30]. У даних про поточну та перспективну потреби були розбіжності, що показало погану достовірність даних про перспективну потребу в фахівцях.

Третій недолік полягав у відсутності нормативної бази. Вперше нормативна база планування потреби в фахівцях стала розроблятися в 70-і рр., але ці розробки не вплинули на якість планування, тому що адміністрації підприємств не були зацікавлені у вирішенні цієї проблеми та підтвердили безперспективність такого рішення проблеми планування.

Згідно з четвертим недоліком, методика централізованого планування не відповідала сучасним умовам співпраці ВНЗ і виробництв [7, с. 31]. За допомогою методичної бази планування не вдалося вирішити питання збільшення кількості студентів.

П'ятим недоліком була плінність кадрів, тому що розподіл молодих фахівців не вплинув на їх закріплення на підприємствах, куди їх направили.

Шостий недолік зводився до відсутності впливу щорічних планів прийому та випуску студентів зі спеціальностей на стабільну роботу ВНЗ. Якщо до 80-х рр. усі зміни в планах прийому студентів зводились до збільшення кількості студентів, то у 80-х рр. спостерігалось скорочення кількості студентів з надмірних спеціальностей.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, проблема планування та розподілу кадрів так і не була вирішена. Централізоване планування навчання фахівців з вищою освітою не узгоджувалось з розвитком структури системи підготовки фахівців і потреби народного господарства у висококваліфікованих фахівцях, а відсутність одноманітності в методах визначення потреби не дозволила вирахувати вірну додаткову потребу в інженерах-будівельниках. Виникає необхідність подальшої розробки методики планування забезпечення будівництва кадрами з метою її подальшого використання.

Список використаної літератури

1. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: Навч. посібник [для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти] / Я. Я. Болюбаш. – К.: ВВП КОМПАС, 1997. – 64 с.
2. Владиславлев А. П. Непрерывное образование: проблемы и перспективы / А. П. Владиславлев. – М.: Молодая гвардия, 1978. – 175 с.
3. Клепач Н. Экономическое воспитание масс: организация и эффективность / Н. Клепач, В. Попов, Л. Эпштейн. – М.: Экономика, 1979. – 224 с.
4. Савичев К. П. Подготовка и распределение молодых специалистов в СССР / К. П. Савичев. – М.: Высшая школа, 1972. – 160 с.
5. Таукач Г. Л. Проблемы перспективного планирования высшего образования / Г. Л. Таукач, Х.-Ю. Шульц. – К.: Вища школа, 1978. – 203 с.
6. Тарасов А. М. Обеспечение капитального строительства кадрами. / А. М. Тарасов. – М.: Стройиздат, 1972. – 198 с.
7. Чугаев А. А. Высшая школа и производство [Взаимодействие. Планово-экономические

методы управления] / А. А. Чугаев. – К.: Вища школа, 1990. – 147 с.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2013

Ю. В. Кабак. К проблеме планирования подготовки инженеров-строителей в Украине во второй половине XX столетия.

Статья посвящена проблеме определения потребности подготовки инженеров-строителей в Украине во второй половине XX столетия. Раскрыты недостатки организации централизованного планирования подготовки специалистов. Охарактеризованы меры, которые принимались для улучшения планирования подготовки. Детально описана диспропорция обеспечения производства специалистами и определены ее факторы. Охарактеризованы факторы, повлиявшие на потребность в высококвалифицированных строителях. В статье обосновано, что централизованное планирование обучения не согласовывалось с потребностью народного хозяйства в высококвалифицированных специалистах.

Ключевые слова: планирование подготовки, потребность в специалистах, распределение выпускников, заявки предприятий.

Yu. Kabak. Problem of Training Planning of Civil-Engineers in Ukraine in the Second Half of the XXth Century

The paper deals with defining the requirements of civil-engineers' training in Ukraine in the second half of the XXth century because with the increase of University graduates' number there is an acute problem of estimating the economically justified number of experts. The factors effecting the demand for highly qualified engineers have been defined.

Ukraine in the second half of the XXth century was insufficiently provided with engineers, despite the fact that it was characterized by the high level of saturation with University education experts and it demanded subsequent improvement of experts' training quality and forward planning of University development. The paper defines the measures taken for the improvement of training planning.

The paper has revealed a principal merit of the University graduates' distribution, which consists in satisfying the industrial demand for experts and compulsory provision of employment for the graduates. Besides the drawbacks of centralized planning of experts' training have been revealed. Centralized planning of training had not been coordinated with national economy demand for highly qualified experts.